

Песні філаматаў і філарэтаў

Песні філаматаў і філарэтаў

Музычны кіраўнік праекту:
А. Прохарава

Прадмова і ўкладанне:
А. Жбанаў

Вёрстка: Т. Міхайлоўская
Наклад: 299 асобнікаў

*"Хай радасць
з вачэй нашых
блісне..."*

Увядзенне творчасці філаматаў і філарэтаў, іх трагічных і велічных постацяў у беларускі кантэкст мае вялікае значэнне для далейшага развіцця нацыянальнай культуры, узнаўлення перарванай повязі пакаленняў і гістарычнага досведу, пераадолення штучнай мяжы паміж беларускамоўнай народнай і польскамоўнай шляхецкай культурай Беларусі 19 стагоддзя.

Творчасць філаматаў і філарэтаў, іх узаемаадносіны, светаўспрыманне і стыл жыцця могуць і павінны зрабіць вялікі станоўчы ўплыў на фарміраванне адметнай беларускай студэнцкай традыцыі, якой сёння фактычна не існуе. Гісторыя філаматаў пацвярджае вялікі патэнцыял разняволеннага, свабоднага творчага духу беларусаў, падмацаванага якаснай адукацыяй, патрыятычным выхаваннем, высокімі мэтамі і ідэаламі сяброўства.

Праект "Хай радасць з вачэй нашых блісне..." Песні філаматаў і філарэтаў" мае на мэце наблізіць выбітныя імёны філамацкага кола да сучаснага гледача і слухача, абудзіць цікавасць моладзі да жыцця і творчасці сваіх аднагодкаў, адзеленых двухсотгадовай часовай дыстанцыяй, і па вялікім рахунку скасаваць гэтую дыстанцыю, зрабіць памкненні, думкі і пачуцці беларускай духоўнай эліты пачатку 19 стагоддзя складовай часткай сучаснага інтэлектуальнага і культурнага дыскурсу Беларусі.

У аснове праекта ляжаць арыгінальныя песні філаматаў і філарэтаў з рукапіснага зборніка, складзенага жонкай Т.Зана Брыгідай Свентажэцкай у 1855 годзе і нядаўна знойдзенага ў віленскім архіве музыказнаўцам, супрацоўнікам Беларускай акадэміі

Батыр (Хасей)

Раскажы ты мне, батыр, якое сонца
Тут цябе пячэ больш, у твай
старонцы?
Тое, што па небе над табой гуляе
Ці што воч ясноту на цябе ўздымае?

Сонца з неба голаў апячэ ці палец,
Любая ж пастушка жарам сэрца
паліць.
Ліпы цень шырокі – схова ад
прамення,
Ад агню ж каханна дол сыры –
збавенне.

Словы Я. Чачота, пераклад К. Цвіркі
Музыка Т. Зана (?)

Менавіта Тамашу Зану прысвечаная песня на наступнай старонцы. Аўтар музыкі да яе – вядомы прыродазнавец, арнітолаг граф Канстанцін Тызенгаўз, аўтар словаў – Габрыэль Гюнтэр (Пузыня), якая пакінула цікавыя ўспаміны пра свецкае жыццё Вільні і ліцвінскай шляхты ў першай палове 19 стагоддзя. Дакладная назва песні – "Падзяка і вітанне ліцвінак і русінак Тамашу Зану праз п. Габрыэлю Гюнтэра, 1842 г., 18 студзеня ў Дабраўлянах". Адзін з заснавальнікаў Таварыства філаматаў і лідэр Таварыства філарэтаў Тамаш Зан вярнуўся ў родныя мясціны пасля шматгадовай высылкі за Урал, заслужыўшы гэтак права сваімі знаходкамі пакладаў меднай руды, нафты і золата.

Вітальная Тамашу Зану

Хто даў нам прыклад
Шчырай даброці,
Хто даў узор, як жыць мы павінны?
Хто маладыя сэрцы захвоціў
Стаць на шлях цноты, шлях
беспакібны?

*Хор:
Прыкладны майстар,
Прыкладны майстар,
Прыкладны майстар, хвала Табе!*

Хто за парывы чыстыя сэрца
Неразуметы мусіў навонкі
З'ехаць на доўга, як паняверца,
У край чужынскі з роднай старонкі?

*Бедны выгнанец,
Бедны выгнанец,
Бедны выгнанец, хвала Табе!*

Ён прад Суддзёй стаіць і бязвінна
Вернецца на жыццёвае свята –
Прыме Айчына роднага Сына,
А свет вучоны – мудрага брата.

*Светлы герой наш,
Светлы герой наш,
Светлы герой наш, хвала Табе!*

Хто ўдзячным словам, спевам
пяшчоты
Вучыць кахаць жанчын міладайна,
Хто славіць вернасць, юныя цноты,
Кліча ў іх бачыць Божыя тайны?

*Чулы пазце,
Чулы пазце,
Чулы пазце, хвала Табе!*

Хто ў свеце лжывым здолеў жыць
свята

І не запляміў дух свой спакусай,
Хто ў незычліўцы змог бачыць брата,
Хто спадкаемца праўды Ісуса? –

*Чыстае сэрца,
Чыстае сэрца,
Чыстае сэрца, хвала Табе!*

*Словы Г. Гюнтэр, пераклад В. Сёмухі
Музыка К. Тызенгаўза, апрацоўка С. Немагай*

беларускія песні якога карысталіся
вялікай папулярнасцю ў яго сяброў.
Многія філаматы, у тым ліку А. Міцке-
віч, свядома ўводзілі ў сваю літаратур-
ную мову элементы беларускай мовы.

Важнай формай дзейнасці таварыства
філаматаў і ўзніклага пазней больш
шматлікага таварыства філарэтаў
(аматараў дабрачыннасці) з'яўляліся
сустрэчы і ўрачыстасці як у Вільні, так і ў
яе ваколіцах. Падчас гэтых сходак
уздымаліся келіхі з малаком, дэклама-
валіся вершы і гучалі песні, адмысло-ва
напісаныя для сяброўскага кола.

Патрыятычная дзейнасць філаматаў і
філарэтаў, якіх можна з поўным пра-
вам назваць пачынальнікамі ліцвін-
скага (беларускага) нацыянальнага
адраджэння, была перапынёная ў 1823
годзе з выкрыццём абодвух тавары-
стваў. Большасць іх удзельнікаў
трапіла ў турму, найбольш актыўныя
былі высланыя ў глыбіню Расеі. Толькі
асобным з выгнаннікаў пашчасціла
вярнуцца на Радзіму праз шмат гадоў.
Неўзабаве, пасля падаўлення паўстан-
ня 1830 – 1831 гадоў, быў зачынены і
сам Віленскі ўніверсітэт.

Хаця філаматы і філарэты даўно ўжо
сталі легендай, цікавасць да іх не
змяншаецца і сёння. Пры гэтым іх
дзейнасць пакуль мала вядомая бела-
рускай грамадскасці. Па сутнасці, яна
засталася выключанай з кантэксту
нашай гісторыі, у тым ліку літаратур-
най, і псіхалагічна ўспрымаецца як
нешта аддаленае і чужое.

Прычынамі гэтага можна лічыць як
польскую мову літаратурнай спадчы-
ны філаматаў, так і адпаведныя пады-
ходы польскага і савецкага літаратура-
знаўства.

Прадмова

Сусветна вядомы паэт Адам Міцкевіч,
пачынальнік новай беларускай літара-
туры і фалькларыст Ян Чачот, паэт,
грамадскі дзеяч і навуковец Тамаш
Зан, дзекабрыст Міхал Рукевіч, вялікі
вучоны і асветнік, нацыянальны герой
Чылі Ігнат Дамейка, вучоны-арыента-
ліст, рэктар Казанскага ўніверсітэта
Юзаф Кавалеўскі, гісторык, дырэктар
Літоўскай метрыкі ў Пецярбурзе
Францішак Малеўскі...

Што аб'ядноўвае гэтыя слаўныя пос-
таці? Усе яны былі сябрамі таемнага
студэнцкага таварыства філаматаў
(аматараў навук), створанага ў Вілен-
скім ўніверсітэце ў 1817 годзе.

Галоўнаю мэтай філаматаў з'яўлялася
асвета роднага краю – спрадвечных
земляў Вялікага Княства Літоўскага, а
на той час – заходніх губерній Расій-
скай Імперыі. У аднаўленні былой Рэчы
Паспалітай, а ў яе рамках – Вялікага
Княства Літоўскага, бачылі яны
будучыню сваёй радзімы.

Маладыя таленавітыя хлопцы, якія
пераважна паходзілі з дробнай ліцвін-
скай / беларускай шляхты, вывучалі
прыроду, гаспадарку, этнаграфію,
фальклёр, мову Беларусі і прылеглых
земляў, пачалі пісаць падручнікі па
розных галінах навукі для школ,
рыхтавалі выданне часопіса «Геба».

Свае творы яны пісалі пераважна на
тагачаснай літаратурнай мове
Беларусі – польскай. Але ставілі
задачу, як прызнаць і польскія
даследчыкі, «збіраць песні і паданні
народа і пісаць па-беларуску». У гэтым
асабліва праявіў сябе Я.Чачот,

Змест

Прадмова.....	2
Хай радасць з вачэй нашых блісне (першы варыянт).....	6
Хай радасць з вачэй нашых блісне (другі варыянт + акорды).....	7
Што старыя за вар'яты.....	8
Прэч, прэч сум, нудоты!.....	9
Зноў вярнуць вякі б нам тыя.....	10
Песня Марылі.....	11
Песенька на два галасы.....	12
Філарэцкая песня.....	13
Песня з турмы ў Вільні.....	15
Весяліць-мемся, сябры.....	16
Батыр (Касец).....	17
Вітальная Тамашу Зану.....	18

Весяліцьмемся, сябры

Весяліцьмемся, сябры,
Покуль мы ў астрозе!
Тут цячэ наш час бясъпечна,
А на волі чэзлі б вечна
Ў страху і трывозе.

Наша хай камісія
Следчая не згіне –
І Байкоў, і Навасільцаў,
Што гарэлку жлукцяць з рыльцаў
З Зубавай княгіней.

Хай жыве высокі ўрад,
Што ў бязладдзі тоне,
Хай загадаў не шкадуе,
А народ далей бядуе –
Слушнасьць у загоне.

Віват фінансістаў раць,
Што так лоўка крадуць
І з крывавай нашай працы
Выбудоўваюць палацы,
А ў турму не сядуць.

Хай жыве паліцыя,
Віват Крулікоўскі.
Віват віленскія шпегі
І ўсе іхнія калегі,
Хай жыве Янкоўскі!

Дурань над навукамі
Розум толькі сушыць.
Хай загіне род палякаў,
Віват пан стары Карсакаў
І даўгія вушы!

К чорту Акадэмію
Ды з прафесарамі!
Будзем невукамі ўсе мы,
Хай жывуць прывольна ў цемры
Совы з кажанамі.

Словы А. Міцкевіча, пераклад А. Жбанавы
Музыка песні "Gaudemus igitur"

музыкі і творчага калектыву “Беларуская капэла” Святленай Немагай.

Шмат песняў напісана на вершы Я.Чачота, аўтарамі тэкстаў з’яўляюцца таксама А.Міцкевіч, Т.Зан, А.Адынец. Тэксты спяваліся на мелодыі вядомых беларускіх (“крывіцкіх”) народных песняў, украінскай народнай песні, аўтарскія мелодыі М.Шыманоўскай, Т.Зана, К.Тызенгаўза.

Дзве песні (на словы А.Міцкевіча і А.Адынца) выконваюцца таксама на музыку аднаго з удзельнікаў праекта – Аляксея Жбанавы.

Улічваючы, што песні філаматаў і філарэтаў складаліся не для сцэнічнага выканання, а для шырокага ўжытку ў сяброўскім коле, праект мае адкрыты характар. Яго ўдзельнікамі з’яўляюцца як студэнты і выпускнікі Беларускай акадэміі музыкі, так і спевакі-аматары. Гэта дазваляе наблізіць стыль выканання да арыгінальнага, які напэўна адрозніваўся тэхнічнай прастатой і эмацыйнай шчырасцю.

Нягледзячы на тое, што тэксты песняў, уключаных у праграму, напісаныя на польскай мове, у праекце, выходзячы з яго мэтаў і характару, выкарыстаныя пераклады на беларускую мову К.Цвіркі, В.Сёмухі, А.Жбанавы.

Найлепшым вынікам праекта, з пункту гледжання яго ініцыятараў, сталася б “другое жыццё” песняў філаматаў і філарэтаў – перш за ўсё ў студэнцкіх асяродках нашай краіны. Дзеля гэтага да ўдзелу ў праекце запрашаюцца ўсе зацікаўленыя, маючыя элементарныя спеўныя здольнасці і жаданне зрабіць асабісты ўнёсак у пашырэнне філамацкіх ідэяў у Беларусі.

Што старыя за вар’яты

Што старыя за вар’яты:
Мелюць без прычыны,
Быццам час свой марна трацім
Мы каля дзяўчыны.

І усё пхнуць нас да работы,
Хоць таго не знаюць,
Што да працы я ахвоты
Без дзяўчат не маю!

З любай стрэнуся, бывае,
Прыгарну к сабе я,
Сэрца радасцю палае,
Галава яснее.

Жыць тады, сябры, ахвота,
Хораша наўкола.
Мігам робіцца работа
З песняю вясёлай!

Дык мяліце ж без прычыны
Вы, старыя людзі, –
Вас паслухаем тады мы,
Як дзядамі будзем!

Словы Я. Чачота, пераклад К. Цвіркі
Музыка “крывіцкая народная” (паводле ў пазнакі ў нотным зборніку Б.Свентажэцкай)

Дуларэцкая песня

Прэч ад нас, прэч, смутку хмары!
Лепш падымем хмелю чары –
Вышай голаў, хай вясёла
Тут ляціць наш час!
Ці памогучь нараканні?
Нашы ўперадзе святанні!
Добрым людзям добра будзе –
Сонца стрэне нас.

Добрым доля хай спрыяе,
А ліхіх хай Бог карае.
Хто пачцівы, той шчаслівы,
Той на вышыні.
З намі будуць нашы леты –
Віват, брацці-філарэты!
Сцерпім мужа з песняй дружнай
Мы няволі дні.

Далівай жа чары, Стасе,
Часу шмат яшчэ ў запасе.
Гэй, аддана п’ем за Зана –
Віват Тамаш Зан!
Ёсць яшчэ на свеце цнота,
Хто ж больш годны за Чачота?
П’ем за Яна ўсе з пашанай,
Віват Чачот Ян!

(Працяг на старонцы 14)

(Працяг. Пачатак на старонцы 13)

За Міцкевіча здароўе –
Хай нас тут усцешыць зноў ён.
Нам надзеі ўсім навее
Боскай лютні гук.
Зноўку нашы ўскінем шклянкі –
П'ем за вас цяпер, каханкі!
Шмат губляе, хто не знае
Ласкі мілых рук.

Пасідзім яшчэ паўхвілі –
Тост жа мы адзін забылі.
Зноўку нашы ўскінем чашы –
Віват вам і мне!
Спаражнілі чары ўсе мы,
Ну а з імі й вершаў тэмы.
Ды і вершам не завершым
Мы гамонку, не.

Словы А.Э. Адынца, пераклад К. Цвіркі
Музыка А. Жбанава

Вершы да гэтай і наступных песняў напісаны падчас зняволення большасці сяброў таварыстваў філаматаў і філарэтаў у Базыльянскіх мурах і іншых кляштарх Вільні, калі супраць іх вялося следства камісіяй на чале з сенатарам Навасільцавым (1823-1824 гг.). У песні № 10 згадваюцца прозвішчы следчых і іх дабраахотных памочнікаў, у тым ліку здрадніка Я.Янкоўскага.

14

Хай радасць з вачэй нашых блісне

G D G
Хай радасць з вачэй нашых блісне
Am D G D
І ўвенчыцца лаўрамі голаў!
G D G
Далонь даланю моцна сцісне.
Am D G
Зноў разам мы! Наша тут кола.

E Am
Не возьмем мы хціvasць ва ўжытак,
D G H7
Прэч, сквапнасці, пыхі насенне!
Prэч, сквапнасці, пыхі насенне!

E Am
Наш самы высокі набытак –
D G
Айчына, навука, сумленне. | 2 разы

Гэй, скінем жа з сэрца ўсе пугы,
Брат брату душу хай раскрые.
З нас кожны – свабодны, раскуты.
Нам словы братэрства – святыя!

У спевах, у келіхаў звоне
Развеюцца сэрца пакуты.
За плугам хай ты, ці на троне,
Адно помні – нашы Статуты!

Прысягу сяброўскую помні,
Няхай кожны дзень і імгненне
Табе свецяць словы, як промні,
Айчына, навука, сумленне!

Хаця і не простаі дарогай
Мы дойдзем да сіняга рання.
Нам будзе тут неба падмогай,
І мужнасць, і наша яднанне!

Словы А. Міцкевіча, пераклад К. Цвіркі
Музыка А. Жбанава

Хай радасць з вачэй нашых блісне

Хай радасць з вачэй нашых блісне
І ўвенчыцца лаўрамі голаў!
Далонь даланю моцна сцісне.
Зноў разам мы! Тут нашае кола.

Не возьмем мы хціvasць ва ўжытак,
Прэч, сквапнасці, пыхі насенне!
Наш самы высокі набытак – гэта
Айчына, навука, сумленне.

Гэй, скінем жа з сэрца ўсе пугы,
Брат брату душу хай раскрые.
З нас кожны – свабодны, раскуты.
Для нас братэрства словы – святыя!

У спевах, у келіхаў звоне
Развеюцца сэрца пакуты.
За плугам хай ты, ці на троне,
Важна адно – помні нашы Статуты!

Прысягу сяброўскую помні,
Няхай кожны дзень і імгненне
Табе свецяць ярка, як промні,
Словы: Айчына, навука, сумленне!

Хаця і не простаі дарогай
Мы дойдзем да сіняга рання.
Нам будзе тут неба падмогай,
Праца і мужнасць, і наша яднанне!

Словы А. Міцкевіча
Музыка А. Сакульскага, апрацоўка С. Немагай

6

Жэня з турмы ў Вільні

Каб арліныя мне крылы,
Тут жа б я – хай згуба –
Паляцеў праз небасхілы
Да цябе, да любай.

Сэрца ў жалю, ў смутку вочы
Без цябе, дзяўчына,
Дні мае – нібыта ночы,
Нібы год – хвіліна.

Покуль жыць мне Бог дазволіць,
Буду, закаханы,
У няволі, у нядолі
Я табе адданы.

Нас разлучаць назаўсёды,
З іншым шлюб твой будзе,
Ды цябе праз дзён чароды
Сэрца не забудзе.

І калі ў знямозе крылы
Я складу пад жвірам,
Мо ўздыхнеш хоць ля магілы:
“Так кахаў ён шчыра”.

Словы Т. Зана, пераклад К. Цвіркі
Музыка ўкраінская народная

15

Касенічка на два галасы

Ах, не кветка гэта – казка,
Бо яна трымала,
Ах, валошка – з красак краска,
Бо яна сарвала.

Ах, салодкія брусніцы,
Бо яна збірала,
Ах, як мёд вада з крыніцы,
Бо яна дастала.

Ах, бясцэнны той шнурочак,
Бо яна рабіла,
Ах, наймілы той лісточак,
Бо яна згубіла.

Ах, як тут сядзець прыемна,
Бо яна сядзела,
Ах, як скрозь усё таёмна,
Бо яна тут пела.

Словы Я. Чачота, пераклад К. Цвіркі
Музыка М. Шыманоўскай

Песня прысвечана Зосі Малеўскай – дацэ рэктара Віленскага ўніверсітэта Ш. Малеўскага і сястры сябра Таварыства філаматаў Ф. Малеўскага. У гэтую дзяўчыну былі адначасова закаханыя Я. Чачот і Т. Зан, якія прысвяцілі ёй шматлікія вершы. Аўтарам музыкі з’яўляецца знакамітая піяністка і кампазітар першай паловы 19 стагоддзя Марыя Шыманоўская.

Прэч, прэч сум, нудоты!

Прэч, прэч сум, нудоты!
Лі шчодро віно ты –
Акавіта поўніць шклянкі
Для сяброў і для каханкі.

Пі, брат, весяліся,
Скачы – не цвяліся.
Ранку шчэ ці прычакаем,
А што выпіта – то маем.

Хадзі ж дарагая –
Сэрца знемагае.
Так цябе закружыць танец –
Сіл у ножачках не стане.

Скрыпач справу знае –
Паланез зайграе,
З нашых танцаў самы важны,
Урачысты і паважны.

Ён навее згадкі,
Што мы тых нашчадкі,
Хто, хоць піў таксама спраўна,
З ворагамі біўся слаўна.

Нельга, шляхта-брацці,
Годнасць нам губляці,
Спаражніўшы й сотню шклянак
За здароўе ўсіх каханак!

Словы Я. Чачота, пераклад А. Жбанова
Музыка “крывіцкая народная” (паводле ў пазнакі ў нотным зборніку Б. Свентажэцкай)

Зноў вярнуць вякі б нам тыя...

Зноў вярнуць вякі б нам тыя,
Калі рэкамі ліліся
Малако, мяды густыя,
Людзі соладка жылі ўсе.
Сэрцы ў іх былі бы з мёду,
Чысціні малочнай душы,
Чорных дзей не зналі здру,
Смутац дум іх не цярушыў.

Не трубіў ніхто аб цноце,
Не ўважала цнота пыху.
Кожны шчыра, па ахвоце
Шырыў добрае паціху.
Не маніла продкаў хвала,
Пра свае не дбаў даброты,
А чыніў ён, што казала
Сэрца, поўнае шчадроты.

Зноў вярнуць вякі б нам тыя,
Калі рэкамі ліліся
Малако, мяды густыя,
Людзі соладка жылі ўсе.
Так мы некалі ўздыхалі
Па вяках тых пад вятрамі,
Аж пакуль усе не сталі
Філарэтамі, братамі.

Гэтак мы вярнулі сёння
Залаты свой век гурмою.
Дружбы велічнай бяздонне
Поіць сонцам нашу мрою.
Дружба гэта меж не знае,
У вякі яна прастуе.
Сэрцы нашы ўспалымняе,
Маладую моц гартуе.

Ты вярнуў вякі нам тыя,
Нас гукнуўшы звонка ў высі.
Малако, мяды густыя
Нам ракою паліліся.
Малако й ад нас прымі ты
Як знак веку залатога.
З ім і з мёдам у блакіты
Хай бяжыць твая дарога!

Словы Я. Чачота, пераклад К. Цвіркі
Музыка народная

Нясня Марылі

(беларуская народная песня “А цераз мой двор”)

Да цераз мой двор,
Да цераз мой двор
Цяцера ляцела.
Да не даў мне Бог,
Не судзіў мне Бог,
За каго я хацела,

З кім стаяла,
Размаўляла,
Ды падарачкі брала.
З каго кпіла,
Смяялася,
Сама таму дасталася.

Не захацеў
Мой татулька,
Каб я панавала.
Ды захацеў
Мой татулька,
Каб я гаравала...

Словы народныя
Музыка народная

Паводле ўспамінаў сучаснікаў, гэтую песню спявала Адаму Міцкевічу яго каханая Марыля Верашчака, акампаваючы сабе на фартэпіяна, у маёнтку Туганавічы. Яна стала прарочай для саміх А. Міцкевіча і М. Верашчака, якія былі вымушаны расстацца, але пранеслі сваё каханне праз усё жыццё.

